

EDMOND JABÈS

A KÉRDÉSEK KÖNYVÉ-BŐL

(LE LIVRE DES QUESTIONS) [RÉSZLET]

A kezének, a tollának ír; azért, hogy megnyugtassa a tekintetét; mert, mivé is lenne, ha nem írna? Tolla ma használaton kívül állna, berozsdásodva; keze nem tükröződne semmiben, egyetlen szóban, egyetlen betűben sem; nem rögtönzött volna egyetlen tintafoltot sem; tekintete pedig beleszorult volna az önmagukra zárult könyvlapok közé, mert egyetlen pillanatra sem kérték volna tőle, hogy kilépjen. – Az író tekintetét csak az írás tartja a felszínen.

Követi a szeme mozgását. Kérdést tesz fel. De nincs ideje rá felelni. Annyi kérdés indul ki nyelvéből, a karján végigperegve, hogy elérjen a kezéig. Annyi vágy szorongatja tollát, és tölti el erővel ujjait, hogy maguk közé szoríthassák a tollat.

Merre van az út? Az utat mindig meg kell találni. Minden papírlap telis-tele van utakkal. Tudjuk, hogy balról jobbra kell haladnunk. Tudjuk, hogy sokat kell mennünk, sokat kell fáradoznunk. És mindig balról jobb felé. Olykor azt is előre tudjuk, hogy mikor a papírlap tele lesz fekete jelekkel, szét fogjuk tépni. Tíz-szer, százszor is megtesszük ugyanazt az utat; az orunk, a tarkónk, a szájunk útját; a homlokunkét és a lelkünkét. És mindezeknek az utaknak megvannak a maguk saját útjai. – Különben nem is lennének utak.

Hogyan lehet, hogy mikor előttünk áll a nekünk kijelölt út – vagy az éppen esedékes utunk –, általában azt választjuk, amelyik célunktól eltávolít, amely máshová vezet, oda, ahol nem vagyunk – de lehet, hogy ott is vagyunk? – kivéve, mikor az ihlet vezet, mikor a befogadás vagy a kegyelem állapotában vagyunk – de ez ritkán esik meg, nagyon is ritkán –, és akik benne vannak – a kegyelem állapotában –, nem tudnak róla; tudniillik, akkor, amikor éppen benne vannak. Annál is inkább, mert a kegyelem állapotában lenni gyakran annyi, mint utat téveszteni, elhagyni a megszokott utat egy titkosabbért, rejtélyesebbért.

Mindnyájunknak megvannak a magunk kijelölt útjai, s a tudás kiterített térképén a leghosszabbak a legrövidebbek. Éppen most is ezt kellett tapasztalnia. Egy délután elkalandozott a kelet felé nyúló sivatagban, túl ama közel-keleti ország határán, ahol szülei megtelepedtek. Magányához keresett megfelelő tájékozott. Kocsijával különböző irányokba bonyolódott. Elhatolt egészen az üdvözülés mélyéig. Langyos éjszaka vetette le körülötte karpereceit, nyakláncait. – A legigézőbb egy rózsaszínű volt. – Ámulatba esett azon, hogy az éjszaka

képes feltűnni, majd eltűnni, megsokszorozódni, és egy csapásra olyan parányivá válni, hogy szinte magához tudta ölelni. Bámulta, hogy az éjszaka nővé válik, és női mindenséggé, hogy meztelen is tud lenni, és csillagokban pompázó is. Pillanatokra felkelt a szél, tartózkodóan fújdogált, meglebbentette az árnyat, és körötte a levegőt, besurrant, mint egy felderítő, aztán visszavonult. Semmi nem sejtette, hogy napkeltekor olyan heves támadással zúdul majd a semminek arra a kis részecskéjére, ahová bevette magát. Semmi, mert a homok addig ki se mozdult közönyös nyugalmából.

– De hát talán nem éppen ezért?

Dél felé ott találta magát a fehér lap előtt, szemben a végtelennel. Minden lábnyom eltűnt, az ösvénnyel együtt. Betemetődött. Az érkezésekor felvert sátor belsőjéből – hogyhogy nem sodródott el? – figyelte a szél bonyolult rögtönzéseit. Egyszerre meghallotta, ahogy az együtt nevet a homokkal, együtt táncol a homokkal; mulattatja és felizgatja őket, még önmagát is mulattatja és felizgatja a számtalan homokszemmel, hogy végül, vágyakozásában, örült homokistenné váljék, aki szárnyas szörnyek hadával indul a világ meghódítására.

Néhány tucat kilométerre lehetett kiindulási helyétől; de ezt nem tudta. És lehetett-e itt indulásról vagy érkezésről beszélni? Mindenütt csak feledés, a távollét szétdőlt ágya, a porrá omolva kerengő birodalom.

Az ember számára az üdv az, aminek, akárcsak öneki magának, kezdete és vége van, ami újratekődik. Az üdv a víz, ami eloltja a szomjat, hogy aztán újra áhítozzunk rá; a kenyér, amely csillapítja az éhséget, és fenntartja azt, az, ami az emberért és az emberrel együtt csirázik, irányít, érlelődik. A végtelen, az örökkévalóság ellenségei a húsnak és a héjnak. Ha immár semmi nem lesz, még mindig lesz homok, itt lesz a sivatag, hogy ki-mondja a semmit.

Annak a közepén, ami megszűnt mozogni és teremni, annak a közepén, ami megelégszik önmagával, és nem törődik értelemmel és évszakokkal – a sivatag kulcsai nyitják az öt világrészt –; e kiszikkadt terek közepén, amelyek visszaszorították a tengert, azzal a lassúsággal, amely hatalmába kerítette őket. A lassúság félelmetes hatalom, mert szenvedélye a mozdulatlan, amellyel egyszer majd azonossá lesz –; a létezés mozdíthatatlan elutasításának közepén, mert élni annyi, mint elfogadni határainkat, az ember végül, vesztenek – veszte diadalának – tudatában hasonlónak válik a cellájába zárt fogolyhoz. Mit tehetünk egy fallal, ha csak azt nem, hogy ledöntjük? Mit tehetünk a rácsokkal, ha csak azt nem,

hogy elfürészeljük őket? De egy homokfallal? Olyan rácsokkal, amelyek a mi árnyékunk a homokon? Mikor a cél egyre messzebb lesz, akkor nem lehet többé előrehaladni.

A végtelenség áttetsző, mint a gonosz. Ami meghalad minket, az megaláz. Ahol a madár alacsonyan repül, hogy alakjáról megbizonyosodjék, a kék ég lezárta a dűnéket, s a halál – jótékony határai által üdvözölve – felavatta magát.

Pedig ő nem volt veszélyben. Gyalogosan kellett megközelítenie a tengert, mert kocsija, melynek motorját megbénította a vihar, kerekei a homokba süllyedtek, nem állhatott szolgálatára.

Elkészítette tervét. Alkonyatkor megpróbálkozik a visszatéréssel. De meddig juthat el? Rekkenő hőség volt. Úgy döntött, hogy lefekszik a sátor alá. Fájt a feje. Két óránként pihenőt tart. Ösztöneire bízta magát, igyekszik megrövidíteni az utat.

A márciusi szelek úgy viselkednek, mint a sólymok, amelyek ha csapatosan szállnak, kivájják a szemünket, hogy utána kiterítsenek. Elképzelt egy világtalan világot, amely mindenestül ki van szolgáltatva nekik. Visszatalál-e a partra, az otthonához?

Szíve szabályosan vert, s úgy érezte, mintha forrás fakadna a mellében. A forrás öblénél megkapaszkodott a szívében. Minden jelképben megkapaszkodott, mindenben, ami ártatlanul az életet képviselte. A szerencsétlen, nem sejtette, hogy eltérült önmagától.

Minden próbatétel esetén visszaállítani az eredendő egyensúlyt élet és halál között; egyiknek is, másiknak is

engedni, egyiknek a másik után; meghalni a halálért, s az életért élve maradni utolsó leheletünkig, amely nem a halál diadala, csak a test magára hagyása: emberi egészség.

Kamasz fiúként már megjárta a halál iskoláját. Először látta meg közelről. Az ágy fejénél állt. A halál a mi nyelvünkön beszél.

* * *

A HASONLÓSÁGOK KÖNYVÉ-BŐL (Le Livre des Ressemblances)

„Ki vert fel ősi álmomból, írta Reb Semtov, ki érintette meg a vállam, ki csókolt homlokom? Ki hajtotta fejét a vállamra, ki fogta kezébe a kezem? Ki igazította lépteit az én lépteimhez? Ó, ki távolított el az ágyától, hogy odavezessen az ágyához? Ki térített el a magam útjától?

Nő, lehet, hogy a te hatalmad nagyobb Istenénél?”

De Reb Josua így felelt neki: „Aki a sivatagban járt, oázisról álmodik. Isten adta nekünk a szomjat, de ő adta hozzá a vizet is; ő jelölte ki számunkra az utat, de ő ígért hozzá pihenőt is.”

Sarah, mennyire acsarogtak ellened és ellenünk; mennyi fát taroltak le, mennyi vizet apasztottak ki bennünk, hogy a mi sivatagunk mindenütt való,

hogy torkunk és hasunk üregében, szemünk és kezünk üregében te az én sivatagom vagy, és én a te sivatagod?

„*Én a halott életet nevezem sivatagnak, a homokszem példamutató életét.*”

REB NEVI

„Markolj fel egy kis homokot, írta Reb Ivri, aztán pergesd a szemeket az ujjaid között; akkor majd megérted minden szó hívságát.

A homok csak homok lesz, és a szó csak a szó lehatároló zászlaja.”

Máshol pedig ezt: „Megesküdhetsz-e rá, hogy a marokba fogott homok ugyanaz, mint ami a térdeiden lepergett? Már ezer másik az, amiről tudomást se vettél.

Így van a szavaiddal is, ha egyszer a szavaktól nyüzsgő mindenségbe kibocsátod őket.”

Hangod szelídségéről rád ismerek, anyám. A ligetek és völgyek nem érnek fel a mi letarolt mezeinkkel, ahol szívünk jobban ki tudja fejezni magát. A fájdalomhoz fájdalmas tájak kellene; ott hozzánk tartozik a világ. A mi méretünkre szabott lesz.

A balsorsban szabadok vagyunk.

Adjatok a rózsához egy szál iker rózsát; a homokszemhez egy másik szemet, amely felmutatja őt.

Panaszod, anyám, csak a rózsafák között oly kegyetlen. A sivatagban ősbibb, mint a szél, s a nomádok megismerik arról a színről, amit azonnal felvesz a homok, mihelyt meghallja a szél énekét.

Azonnal csatlakoznunk kell népünk első jajkiáltásához, ahogy a homokszemnek rá kell találnia az első homokszemre, amelyet elnyel a tenger.

A szabadság: visszatérés a forrásokhoz.

✱

Nem kísérhetlek haza, mert akkor feljogosítanálak arra, hogy tető legyen fölöttem, mikor pedig én is mindig arra vágytam.

REB MAZLIA

- Mester, igaz-e az - szolt egy napon Reb Goetzhöz Reb Vidor - hogy a sivatag lenyúlik egészen a lélekig, és hogy a szenvedély, amely eredendően a sivatag virága volt, arra készítet minket, hogy elhagyjuk múltjának színhelyét az erdő vagy a kert ígéréteért?

- A léleknek - felelte Reb Goetz - a sivatag az ébrenléte, és az ég a kívánalma; de a saját fájáról tépte a tudás gyümölcsét.

- A víz ugyanúgy neveli-e a fát, mint az anya a gyermekét?

- A víz a mi hajléktalan hangunk életének értelme.

- A szó ég és föld között alakul ki, ahol a jövő csügg az ágakon. Nem úgy kell-e közelednünk a szóhoz, ahogy a gyökér kúszik föl a gyümölcshöz?

- A kert: beszéd; a sivatag: írás. Minden homokszemből egy jel bukik ki.

- Hadd elmélkedjünk, mesterem, könyveid tanulságain, hogy minden lapon, amely a másik lapra hajlik, a csend szívéből eltanult szó virága fakadjon.

Az én könyvem a te könyved - felelte Reb Goetz.

✱

A sivatagban, ebben az ürességben semmiféle bezárásnak nincs értelme; se gondolatnak, se könyvnek, amely minden gondolat lezárása.

A sivatag könyvéről beszélni annyi, mint a semmi könyvéről beszélni.

S én mégis erre a semmire építettem könyveimet.

Homokra, homokra, homokra, végestelen-végig.

Ha a halál könyve létezik, akkor csak a könyv szavaiba szorult halálról lehet szó - ahogy valakit sarokba szorítunk, ó kétszeres áldozat!

A hasonlóság a szellemnek ezeken a kitűzetlen határain, ezen a feldúlt, de átvághatatlan vámon látja megnyilvánulni hatalmát.

Itt, ahol kialszik a nyelv.

EL VAGY AZ UTOLSÓ KÖNYV-BŐL

(El, ou le dernier Livre)

(- Mintha már ismernénk egymást.

- Nem emlékszem, hogy találkoztunk volna.

- Honnan jön?

- Annyszer hagytam már el ugyanazt a helyet, hogy most úgy érzem, sehová való nem vagyok, az a hely annyira belevész a minden helyek végtelenébe.

- ...de nagyon is sajátos nyelvet beszél. Egy felismerhető ország nyelvét. Az enyémet.

- Valóban volt, hogy úgy hittem, megtalálom a helyem a szavaimban, de aztán...

- Aztán...?

- ...hogya is mondjam? A szavak egyszer csak a maguk különbözőségében mutatkoztak meg.

- Nem egészen értem.

- Mert az egész nem olyan világos, mint amilyennek szeretném.

- Csupa fül vagyok.

- Lássuk csak... mintha egyszerre csak a csenddel fejezhettem volna ki magam abban a térben, amelyet különbözőségük üresen hagyott.

- Miféle különbözőség?

- ...valami alapvetően összeegyeztethetetlen az ember és a szavak között, ami távol tartja őket egymástól. Lehet, hogy ezeknek az együttbolyongásra ítéteknek csak az útjuk közös? Száműzetés a száműzetésben.

- ...és azon túl?

- ...talán a szó számára, annak az akarása, hogy a távolsággal jelezze ezt a különbözőséget; az ember számára pedig, talán a fájdalom, hogy nem képes győzni fölöttük?

- Nem mindig szavak által fejezi-e ki magát?

- Abban a pillanatban, mikor a tollam leírja, amikor a hangom szabadjára ereszti őket, minden bizonytalanság, de aztán mindjárt azon veszem észre magam, hogy semmit sem írtam, hogy egyáltalán nem is beszéltem.

- ...de hát akkor mi az, amit olvas és amit mások halnak?

- ...hangok és szavak összevisszasága keserű távoldásukban, idegen igazságukban. Az ember néma

lény, mint már mondtam. Ő az egyetlen néma teremtmény.

- ...és a könyvei?

- Ó, a könyveim... Mit mondhatnék róluk?

- Látja, talán ott, ahol hallgatunk, mikor beszélünk, ott, ahol senki sem olvashat bennünket, amikor írunk, hátha éppen ott rejlik az, amit *judaismusnak* neveztem. A zsidók szava az a homokba merült, örökre elnémult beszéd, amelynek minden szava, mintegy ez élő-halott által magnetizáltan, örökös haldoklást idéz ránk?

A mi könyvünk a sivatag.)

A francia *csend* (sILence) szóban benne van az *ő* (IL). Az, hogy *Ő* - vagyis Isten - *van*, talán csak annyit jelent: *csend van*.

A csend pengéje véres betűkkel csillagozta be az eget.

„A vér - tűz”, tetted még hozzá.

(„A betű vére és az a vér, amelyben ázik, egy nap ugyanazzá a tengerré válik”, mondtad még.

A sivatag belehal a tengerbe.)

*

Fel kell hívnom a figyelmet arra, hogy: az írás öngyilkossághoz vezet. Vajon csak egy ember kötelezi-e el életét az írás aktusában? És mi egy ember élete egy szó életéhez képest? Semmi, talán, vagy minden, vagy éppen a Semmi Egésze, vagy valami Egész Semmije.

Így hát meghaltak. Így hát fölvetta a tollat, és ez a természetes, majdnem önkéntelen mozdulat, egyszerre

úgy érezte, annyi ismeretlennel terhes, hogy beleborzongott.

(Az elmondhatatlan azokba a sivatagtérségekbe állít minket, amelyek a holt nyelvek földjét képezik. A néma szóba fojtott homokszemek a sivatagban mind az örökkévalóság gyökerének vigasztalan látványát nyújtják, amely széthull, mielőtt kibomolhatott volna, s amelyet hajdan az óceán dajkált. Vajon gyötri-e a semmi a mindenséget, és a mindenség zaklatja-e a semmit? A homokba mélyedt gyökerek tele vannak sóvárgással a fa iránt. A legmélyebbre nyúlók a gyümölcsüket siratják. Amelyek így az ő könnyeikből születnek újjá.

A hal csak a vízben fejlődhet, az ember csak a földön nőhet föl, a szó csak a halálban nyer életet.

Az író számára tehát minden úgy történik, mint ha mikor a halál villáma éri a tolla által, végül az éjszakán-túlra kellene mennie azért, hogy megszólaljon; de vajon kihez szól és miért? Lehet, hogy lemondva a beszédről azért, hogy a hallhatatlan szóba költözhessen, amelyet Isten arra tartogat, hogy mélyére hatoljon a csöndnek.)

Beletörödni abba, hogy a papírnak is pihennie kell; kis időre parlagon hagyni, mint egy bevetetlen ugart.

A papír gyümölcse keserű szó.

A sivatag távolság, amelyet a homok tölt ki. A maggal együtt, ott nyugszik a pont.

SOMLYÓ GYÖRGY FORDÍTÁSAI

KŐBÁNYAI JÁNOS FOTÓI

